

DAR GOSPODARA TAME (1987)

(Izbor)

KLJUČEVI TAJNI

GOSPA BEZ KRUNE I DJETETA

Meštar Giovanni Bellini bio je više no zbunjen. Bio je presenećen i odjednom zgromljen pojavom pred sobom, njezinim usahlim licem i užasnutim očima koje su zurile nekamo mimo njega. Zastao je na trenutak i onda se nagoni okrenuo da vidi što se to za njegovim leđima zbiva. Polagano je okretao glavu, polagano, i odahnuo je napokon ugledavši samo goli zid i prozor s plavim nebom, na kome se nazirao obris Andeoske tvrđave. – Kraljice! Gospo! – zovnuo ju je Giambellino, ali se ona nije ni pomaknula. I dalje je užasnuto zurila u prazninu. Ispustio je kist iz ruke i tek ju je tresak prenuo. U tili čas cijelo se njezino obličje promijenilo: i opet je sjedila pred njim uspravna i ponosita, vedra lica, nenaborana čela. Njezin živ pogled, kao u grlice, upiljio se u njega.

– Ne znam, Vaše Veličanstvo, kako da vas naslikam. Svakoga ste trenutka drukčiji...

Istina je to što meštar govori. Kada je postavio stalak i započeo slikati, kraljica je još pazila da joj ne spadne s lica ono breme glume što ga godinama nosi da bi skrila breme patnje, nastojala je da djeluje onako kako to dolikuje bosanskoj kraljici majci. Ali u šutnji, dok je Giambellino slikao, ona se udubila u svoje tmurne misli, prenijela se u opustošena sela svoje zemlje, i opet je uskrsnula pred njom ona noć pod Kozogradom koja joj je otela djecu.

Hoće li ih ikada vidjeti, hoće li se ikada vratiti u svoju zemlju? Ali Turci se sve više osiljuju: preko hrvatskih zemalja

provaljuju u Kranjsku, Štajersku, Korušku, pa i u Furlandiju. A da dožive kakav težak poraz, bili bi zacijelo popustljiviji. Ovako neće ni da čuju za otkup njezine djece. Poručuju joj da su joj djeca na pravome putu: prihvatila su Prorokovu vjeru, njezin Sigismund sada se zove Isak-beg Kraloglu... A Katarina, njezina mala Katarina, što li je s njom? I opet se kraljici Katarini Kotromanić muti vid, i opet širi oči da je ne bi izdale suze. Uvijek je to tako, pa bilo da razgovara sa svojim pratiljama i sa svojom poslugom, što dođoše s njom ovamo s one strane Jadrana, ili da razgovara sa samim Svetim Ocem papom Sikstom IV. Nedavno joj papa reče da kani sagraditi posebnu kapelu u sklopu Vatikanske palače. I tada su se kraljici raširile zjenice, ali je rekla mirno, da se ne osjeti tuga u glasu:

– Nekada sam i ja gradila crkve... Bilo je to prije mnogo, mnogo godina, u Bosni. Tada mi je bilo dvadeset i pet, sada mi je pedeset...

Otkako je umro plemeniti Enea Silvio Piccolomini, *alias* papa Pio II, nitko više ne haje za križarsku vojnu na Turke. Rim živi za svoja slavlja i svečanosti. Prisustvuje im i izgnana bosanska kraljica, kako bi došla u doticaj sa što moćnijim ljudima koji bi joj mogli pomoći. Mora biti odjevena kako to dolikuje okrunjenoj osobi, mora imati i pratnju kakva joj priliči, mora paziti na niz vanjskih okolnosti da bi igrala svoju ulogu do kraja. Polazeći neki dan opet na nekakvo slavlje, kraljica je promatrala kako teče mutni Tiber. Ne, nije to ni Vrbas, ni Rama, ni Neretva, ni Drina, nije to nijedna rijeka što je njoj draga, ali ona bi radije ostala tu na obali Tibera nego da pođe među onaj dokoni, obijesni svijet, legla bi uz vodu i jecala, jecala... A ipak je pošla među njih, da se ponovno suoči s njihovom raynodušnošću, s njihovom bešćutnošću.

– Željela bih im samo dvadeset i četiri sata turskoga kopita, pa da shvate u kakvom smo mi položaju – šapnula joj je tada plemenita gospođa Pavka Mirković, s kojom je drugovala još u kraljevskom Bobovcu.

Giovanni Bellini opet pozorno promatra kraljicu, opet je na mucu kako da je naslika. To je ispaćena sredovječna žena s naglašenim borama oko ustiju i na čelu, s dubokim podočnja-

cima od neprospavanih noći, žena mutna, bolna pogleda. Zar da je opet zapita kako da je slika kad se iz časa u čas tako mijenja? Ne, ne bi to imalo nikakva smisla. Iskusni meštar počinje pričati o slikarstvu, o majstoru Andrei Mantegni i o svojoj sestri Niccolosi što je za nj udata, pa o svom bratu Gentileu, o njihovoj djetinjstvu na venecijanskim kanalima. Kraljičino se lice razvedrilo te i ona počinje o svojim djetinjanskim danima u Sokolgradu i u Blagaju nad Bunom, spominje tu i tamo svoga hirovitog oca, moćnoga hercega Stipana Kosaču, priča kako ju je zaprosio kralj Stipan Tomaš, i kako je s djevojkama iz Kraljeve Sutiske vezla ruho... A onda joj odjednom riječi presahnjuju, i ona šuti kao da je izgubila dar govora. Giambellino zna što se zbilo kasnije: u njezinu su zemlju provalili Turci, bilo je to prije desetak godina, pogubili su tada njezina pastorka, posljednjega bosanskog kralja Stipana Tomaševića, a djeca su joj pala u tursko ropstvo. I kraljica, očito, sada misli na ta zbivanja, jer opet joj je pogled odsutan, lice bolno. Ali meštar je ipak zadovoljan, jer mu je za onih pola sata, dok je kraljica pričala o svojim sretnim danima, uspjelo da na plohi postigne onaj izraz dostojanstvene izvanvremenosti koji mora sadržavati svaki kraljevski portret.

– Pitali ste se, meštre, kako da me naslikate – progovara najednom kraljica iz duboke šutnje, a lice joj je opet neobično lijepo, mirno. I kao da govori o nečemu što je se nimalo ne tiče, ona posve smireno kazuje: – Jeste li ikada vidjeli Bogorodicu u razvaljenoj, obeščašćenoj crkvi?

Giambellino u čudu ponavlja njezine posljednje riječi: razvaljena, obeščašćena crkva... Ne, nikada nije, Bogu hvala, tako što vidio, nije ni čuo za što takva.

– Vidjela sam podosta takvih crkva na svom bijegu u Dubrovnik – nastavlja kraljica. – I u Bosni i u Humu, kad smo se skrivali i danju i noću da ne padnemo Turcima u ruke. I kad smo naišli na kakvu poharanu crkvu, znali smo da su ondje već bili i da bi mogli biti negdje u blizini...

Meštar je šutio, poslovaio oko kistova i boja, a kraljica je, gorda, s nekim neprimjetnim, zatajnim smješkom oko usana, i dalje kazivala:

– U takvoj opljačkanoj, poluspaljenoj crkvi redovito su kipu Marije nedostajali kruna na glavi, Dijete u ljevici, jabuka u desnoj ruci... A jabuka je u Gospinoj ruci, meštre, to znate, znamen spasa.

Nije mu rekla samo ono što je već odavna znao, naime da je izgubila i krunu i djecu, nego mu je rekla i ono čega do toga časa nije ni sama bila svjesna: da je izgubila i mogućnost da ikada dođe do svoje djece, da se ikada vrati u svoju zemlju, da nema više nade u spas.

Slikar je zaustio da joj rekne kako je ne može tako naslikati, no ona je shvatila što želi reći, odmahнула je rukom:

– Znam, meštre, ni ne zahtijevam to od vas. Rekoh vam to tek kao čovjeku koji misli u slikama. I kao plemenitom čovjeku, majstore Bellini... A bilo bi i bogohulno da me tako naslikate. Zgriješila sam već i time što sam se poistovjetila s tim osakaćenim kipovima.

Ta žena ga je neprestano zbunjivala, i preobrazbama svoja bića, i svojim riječima. Šutio je, slikao je krajolik na lijevoj strani slike. Ionako nju ne može slikati. No ne može joj ni reći da je nepotrebno da mu još pozira. Glavna je obilježja njezine plemenite zanesenosti uspio naznačiti kada ju je potaknuo na pripovijedanje o djetinjstvu i djevojaštvu i o drugim sretnim danima: kako je jahala dolinom Neretve, zalijetala se u njezinu bistru vodu, u jata glavatica što su se srebrenila u rijeci, kako je na vrelu Bune, pod gorostasnom liticom što je toliko izbočena da za kiše ni kap do tla ne dopre, opijena mirisom smokava i mogranja, satima razmišljala i sanjerala. I kako su se na njezinoj svadbi u Milodražu prvi puta susreli junački Skenderbeg i gubernator Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva János Hunyadi... Tada je njezino lice bilo ozareno nekom nepojamnom svjetlošću, i krupne su joj oči još okrupnjale, a naglašene su joj se usne ispučile. Baš tako će je naslikati. I dobro je da je uhvatio taj trenutak, jer sada se na njezinu licu opet zbila mijena. Na njemu se očitovala neka staloženost, mirna opuštenost. Giambellino je to pripisao umoru ovoga dana, umoru od sjedenja pred slikarskim stalkom, ali bio je to zapravo umor od svih tih godina iza nje. Umor nakon konačne odluke što ju je bila do-

nijela baš danas, sjetivši se osakaćenih Gospinih kipova: zbacit će sa sebe te raskošne haljine što ih mora nositi da se može kretati među plemstvom, napustit će zauvijek njihove zabave, svečanosti, slavlja, i odjenut će grubo franjevačko ruho. Nije joj bilo na uhar što je od nemila do nedraga tražila pomoć za svoju djecu, za svoju zemlju. Za nju više nema spasa na ovom svijetu, nema spasa. Pomirila se s time, pomirila se kad je to shvatila. Ostaje joj još jedino da napiše oporuku, da namre siromašnu baštinu potomcima kojih više nema: Sigismundu, ako se ikada vrati pradjedovskoj vjeri, očevo kraljevski mač, i Katarini, pod istim uvjetom, svoj kraljevski nakit. Ono nešto dukata što je ostalo nakon tolikih godina izbjeglištva neka podijele posluži i siromasima kad namire troškove pogreba i kad podignu nadgrobnu ploču.

Progovorila je najednom glasno, ali svojim jezikom, tako da meštar Giovanni Bellini nije ništa shvatio. S nerazumijevanjem se zagledao u nju i slušao njezin glas:

– Na ploči neka bude moj lik u naravnoj veličini. I neka piše da sam bila bosanska kraljica, žena kralja Stipana Tomaša, i neka piše iz kojega sam bila roda, tko mi bijahu otac i mati.

Ustala je, ali nije se zaputila prema stalku sa slikom, nego je pošla prema vratima. Meštar je opet začuo zvuk nepoznata mu jezika:

– Odsada smijem biti ono što doista jesam: obična, nesretna hrvatska žena kojoj su oteli domovinu i djecu.